

שיעורי ליל שבת

שיעור מורינו רבי מרדכי בונם זילברברג שליט"א

גליון מס' 242 – תשפ"ה

בית הכנסת המרכזי שיכון ה'

מצאו שטרות של כסף באמצע כביש ראשי והשתמשו בהם ואח"כ התגלה שם הארנק של המאבד, האם חייבים להשיב לו את כספו?

חסרון כוונה מחמת טעות בהלכה

מעשה בבעל תשובה חדש שעשה 'פירות טיש' בט"ו בשבט בחוג משפחתו וידידיו, ומחוסר ידיעה בירך על כל אחד ממיני הפירות ברכה בפני עצמו, וכשאחד מאורחיו העיר לו על כך הסתפק האם עכשיו לאחר שנודע לו עליו לחזור ולברך על הפרי הנוסף כיון שלא כיון עליו מחוסר ידיעה, וכגון שבירך על תפוז ובדעתו היה לאכול גם תפוח ולברך עליו בנפרד, האם צריך לחזור ולברך על התפוח או לאו.

ועי' בשע"ת (סי' ר"ז סק"ד) שכתב וז"ל "הביאו לפניו שלשים אגוזים או תפוחים ודעתו לאכול כולם והוא טועה בדעתו שסובר שצריך לברך על כל אחד בורא פרי העץ כשנודע לו האמת אין צריך לברך שנית דלא דמי לנמלך שלא היה בדעתו לאכל ונתחדש לו אכילה אבל בזה שלא נתחדש לו כלום למה יברך".

ונראה דאף שמי שבירך על פרי ובברכתו הגביל את הברכה רק על הפרי שבירך נחלקו התבואות שור והפר"ח אם צריך לחזור ולברך אפילו שדעתו היתה לאכול עוד פירות שאני התם שלא טעה אלא הגביל את הברכה אבל כאן שטעה הרי דעתו היתה לנהוג כהלכה וכיון שמצד ההלכה אינו צריך לחזור ולברך די בזה שהיה בדעתו לאכול פירות נוספים מאותה הברכה כדי שלא יצטרך לברך עליהם.

מעשה שהיה בקבוצת בחורים שנסעו ברכב לכיון העיר אשקלון ובסמוך לכניסה לעיר הבחין אחד הבחורים שעל הכביש מתגלגלים שטרות של כסף, ומיד עצרו הבחורים את רכבם ואספו את כל השטרות שראו בסכום של ארבעת אלפים ושמונה מאות שקל, וכיון שהדין הוא דמעות מפוזרות הרי אלו שלו החליטו לחלקם שווה בשווה בין כולם ואף המשיכו וסעדו את ליבם כיד המלך מכספי המציאה שנתגלגלה לידם.

אלא כשהגיע אחד הבחורים לביתו וסיפר זאת לאביו, התפעם אביו ואמר לו בוא נצא פעם נוספת למקום ההוא אולי נשארו שם שטרות נוספים, וכשהגיעו למקום והחלו לחפש התגלה פתאום לפניהם ארנק פתוח ובו תעודת זהות כרטיסי אשראי ומסמכי זיהוי נוספים וכן שטר נוסף של מאתיים שקלים, ומיד הבינו שהכסף שהתפזר שייך ליהודי בעל הארנק, וכשהתקשרו אליו אמר שהוא נסע על גבי אופנוע ובאמצע הדרך במקום שאינו ידוע לו עף לו ארנק ובו חמשת אלפים שקלים שכלל אינם שלו, וכשביקש שיחזירו לו את הכסף השיב הבחור שהוא רק אחד מתוך ארבעה וחלק גדול מן הכסף כבר בוזבז, ועל כן עליהם לשאול רב מה דינם.

א – האם יש באבידה זו סימן?

ראשית יש לדון האם יש באבידה זו סימן, וסוגיא זו היא מתני' באלו מציאות (כד ע"א), "כלי ולפניו פירות כיס ולפניו מעות", ונפסק בשו"ע (רס"ב סעיף כ) וזה לשונו "מצא כיס ולפניו מעות מפוזרים הרי אלו שלו, ואם מראים הדברים שהכיס ומעות של אדם אחד ומהכיס נפלו חייב להכריז", והיינו דרק אם מוכרח שהמעות נפלו מהכיס מחוייבין להכריז, אך בנידונינו שאין הדבר מוכרח שיש קשר בין השטרות לארנק לכאן הדין הוא שהרי אלו שלו.

אולם שם בסעיף יט כתב השו"ע 'מצא כלי ולפניו פירות, הפירות שלו והכלי נוטל ומכריז שאני אומר הכלי של אחד והפירות של אחר והרי אין בהם סימן, ואם מראים הדברים שהם של אדם אחד חייב להכריז, כיצד היו אחורי הכלי לפני הפירות הרי אלו שלו, היו פני הכלי לפני הפירות חוששים שמא מן הכלי נשפכו, ומסיים השו"ע 'היו מקצת הפירות בכלי

ומקצתם בארץ חייב להכריז', וא"כ אף בנידונינו שהיו חלק מן השטרות על הכביש מחוץ לארנק ומקצתן בתוך הארנק הרי זה מורה שמן הארנק נתפזרו וחייב להכריז, ואין לחלק ששם מדובר על אותם פירות וכאן על שטרות שונים כיון שגם בנידונינו היו אלו שטרות דומים של מאתיים שקל.

ועוד נראה שהרי קודם שידע המאבד שהמעות נתפזרו אמר לאותו בחור את המספר המדויק של הסכום כולו בין של מה שנתפזר ובין מה שנשא, וא"כ אף אם נימא שמנין אינו סימן אבל ודאי יכול הוא לקשר את המעות המפוזרות לארנק וא"כ לכאור' נחשב שיש כאן סימן והיה עליהם להכריז.

ב – האם יש במקום זה יאוש בעלים?

ואולם יש לדון האם היה כאן **יאוש** כיון שרוב העוברים ושבים שם אינם מחזירים אבידה ובפרט שמדובר בכביש בין עירוני, ועל כן מי שמאבד חפץ במקום כזה מתייחס מן האבידה כיון שכמעט בודאות לא יקבלו בחזרה, אלא שאותו אדם טוען שהכסף כלל אינו שלו וא"כ המאבד כלל לא ידע שנאבד ממנו ולא היה כאן יאוש.

ואולם עי' בספר נחלת צבי לבעל הפתחי תשובה המובא בסוף השו"ע שכתב (בסי' רנט ס"ג) וזה לשונו 'ושמעתי דהוה עובדא בארץ ישראל באחד ששלח מעות ע"י שליח ונאבדו מידו ומצאם ישראל אחר במקום שרבו עובדי אלילים מצויים, והורה גדול אחד דחייב להחזיר מדינא דיאוש של זה השליח לא מהני כיון שאין המעות שלו ובעל המעות לא ידע מיד בנפילתה וא"כ הוה יאוש שלא מדעת.

ונחלק עליו הפתחי תשובה שם וכתב דדוקא בכה"ג שאסור לשליח להשתמש במעות ואם אבדו אינו חייב באחריותן אזי לא מועיל יאוש השליח אבל באופן שמותר לשליח להשתמש במעות וחייב באחריותן הרי הוא כבעלים ומועיל יאוש דידיה, ובספר אולם המשפט (רס"ב ס"ד) חלק על דברי הפתחי תשובה ודעתו כאותו גדול שאינו יכול להתייחס בכה"ג.

ויש לעיין מהגמ' חולין (קלט ע"א) דמבואר שם דתרנגולת שמרדה דהיינו תרנגולת של הקדש שברחה מועיל היאוש של הגזבר, ולכאורה מוכח שמועיל יאוש של השליח, ויש לדחות ששם כיון שהגזבר התייחס ואין מי שיידרוש את החפץ הוי כזוטו של ים אבל כשיש בעלים שיכולים לדרוש את החפץ אין מועיל יאוש השליח.

ונמצא בנידונינו שגם אם הכסף אינו שלו כיון שהיה יכול להשתמש בו וחייב באחריותו יתכן שמועיל יאוש, ואף אם אין מועיל יאוש השליח נראה דאינו נאמן לומר שאינו שלו כיון שחזקה מה שתחת יד האדם שלו הוא כמו שכתב המגיד משנה (פ"א ממלוה ולוה ה"ד) דהטעם שאם טען לוח שמטלטלין אלו שבידו אינם שלו אלא פקדון או שכורין או שאולין אין שומעין לו וגובה הבע"ח מהם כיון שחזקה מה שתח"י האדם שלו הוא.

ונמצא א"כ שיש כאן יאוש, לא מבעיא לדעת הפתחי תשובה שיכול השליח להתייחס, אלא אף לדעות החולקות אינו נאמן שהמעות אינם שלו ויש כאן יאוש בעלים גמור, ועל כן מעיקר הדין שייכם השטרות לאותם בחורים.

ג - חיוב להחזיר אחרי יאוש לפנים משורת הדין.

אלא דכבר פסק השו"ע (בסי' רנט ס"ה) וזה לשונו 'אע"פ שמן הדין במקום שרוב עכ"ם מצויים אפילו נתן ישראל בה סימן אינו חייב להחזיר, טוב וישר לעשות לפנים משורת הדין להחזיר לישראל שנתן בה סימן', ובהגהות הגר"א שם הוסיף שהוא חיוב לפנים משורת הדין להחזיר את החפץ, וא"כ אף בנידונינו יש עליהם חיוב לפנים משורת הדין להחזיר את החפץ.

אלא דעדיין יש לדעת האם המאבד הוא עשיר, דכתב הרמ"א שם וז"ל "ואם הוא עני ובעל אבידה עשיר א"צ לעשות לפנים משורת הדין", וכיון דמסתבר שהבחורים נחשבים עניים אם בעל השטרות הוא עשיר אין בזה את הדין של לפנים משורת הדין, אלא דהדבר נבדק ושניהם נחשבים עניים.

אמנם בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' רלט אות ט) כתב שכל החיוב לצאת ידי שמים לאחר יאוש הוא רק על מה שבעין אבל על מה שכבר אינו בעין אין חייב אלא מדין נהנה, וא"כ נמצא דלמעשה עליהם להחזיר לפנים משורת הדין את השטרות שעדיין בידם, ואת שאר השטרות שהשתמשו לצורך הסעודה יש לשער כמה היו מוכנים לשלם על סעודתם ואת זה עליהם להחזיר כדין נהנה. (נכתב ע"י אחד השומעים)